

AFET SONRASI TOPARLANMANIN YENİ EŞİĞİ

YER DEĞİŞTİRME PERSPEKTİFİNDEN DEPREM BÖLGESİ

AFET SERİSİ | NO:7

ŞENAY AKYILDIZ

Hazırlayan

Şenay AKYILDIZ | akyildizs@tskb.com.tr

2026 Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. her hakkı mahfuzdur.

Bu doküman Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.'nin faaliyetleri kapsamında, bilgilendirme amaçlı olarak hazırlanmıştır. Bu dokümana dayalı herhangi bir işlem yapılması tarafımızdan öngörülen bir husus değildir. Belirtilen görüşler sadece bizim güncel görüşlerimizdir. Bu raporda yer alan bilgileri makul bir esasa dayalı olarak güncelleştirirken, bu konuda mevzuat, uygunluk veya diğer başka nedenlerle amaca uygunluk tam olarak sağlanamamış olabilir.

Raporda, üretken yapay zekâ araçları yalnızca literatür derleme, çalışma konusu ile ilgili ön araştırma yapma, dil ve yazım denetleme, çeviri, yazım dilini iyileştirme veya okunabilirliği artırma amacıyla kullanılmış olabilir. Üretken yapay zekâ çıktıları gerçek kişiler tarafından kontrol edilmektedir. Söz konusu üretken yapay zekâ araçları eleştirel düşünce, uzman görüşü veya değerlendirmesi yerine geçecek şekilde kullanılmamıştır.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ve/veya bağlı kuruluşları veya çalışanları, burada belirtilen senetleri ihraç edenlere ait menkul kıymetlerle ilgili olarak bir pozisyon almış olabilir veya alabilir; menkul kıymetler üzerinde opsiyonları olabilir veya ilgili diğer bir yatırıma girebilir; bu menkul kıymetleri ihraç eden firmalara danışmanlık yapmış, hisselerinin halka arzına aracılık veya yüklenim taahhüdünde bulunmuş olabilir.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ve/veya bağlı kuruluşları bu raporda belirtilen herhangi bir şirket için yatırım bankacılığı da dahil olmak üzere önemli tavsiyeler veya yatırım hizmetleri sağlıyor veya sağlamış olabilir.

Bu raporun ilgili olduğu yatırım fiyatı veya değeri, direkt veya indirekt olarak yatırımcıların menfaatlerine ters düşebilir. Döviz kurlarındaki herhangi bir değişimin yatırımın değeri veya fiyatı veya bu yatırımdan sağlanan gelir üzerinde olumsuz bir etkisi olabilir. Geçmişteki performans her zaman gelecekteki performansın kılavuzu olacak demek değildir. Yatırım geliri dalgalanma gösterebilir.

Bu rapor kamuya açık bilgilere dayalıdır. Doğru veya tamam olmayan hiçbir beyan yapılmamıştır. Bu rapor söz konusu menkul kıymetlerin alınması veya satılması için bir teklif, yorum ya da yatırım tavsiyesi değildir veya bu menkul kıymetlerin alınıp satılmasına yönelik bir teklif için de bir istek veya zorlama değildir. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ve kendisiyle bağlantılı olan diğerleri bahsedilen şirketlerin menkul kıymetleriyle ilgili pozisyon alabilirler veya bu menkul kıymetlerle ilgili işlem yapabilirler, ayrıca bu şirketler için yatırım bankacılığı hizmetleri de verebilirler.

Herhangi bir yatırım kararı yatırımcının tamamıyla kendi kişisel seçimine dayanmalıdır. Bu rapordaki bilgiler herhangi bir yatırım tavsiyesi olmayıp raporda yer alan firmalara yatırım yapılmasından ötürü Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. hiçbir sorumluluk kabul etmez.

İçindekiler

- iii** **Şekiller, Tablolar ve Grafikler Listesi**
- 1** **Sunuş: Zaman Durur Mu Sandın?**
- 3** **Giriş**
- 5** **Mercek: TSKB Ekonomik Araştırmaların Depreme Dair Çalışmaları**
- 6** **Kavramsal Çerçeve: Yatırımların Yer Değiştirmesi ve Beşerî Sermaye**
- 9** **Geçen Üç Yılı Aşkın Sürenin Ardından Neredeyiz?**
- 14** **Deprem Sonrası Göçün Değişen Dinamikleri**
- 18** **Saha Bulguları Ne Anlatıyor?**
- 19** Toparlanmanın Sosyal Zemini
- 20** Yeni Üretim Ekosistemleri ve Dönüşüm Kapasitesi
- 21** İnsan Kaynağını Yerinde İnşa Etmek
- 23** **Son Söz**
- 25** **Kaynakça**

Şekiller

- 6 **Şekil 1:** Yatırımların Yer Seçiminde Belirleyici Faktörler

Grafikler

- 9 **Grafik 1:** Deprem Bölgesinde İş Yeri Sayısındaki Değişim
- 10 **Grafik 2:** Deprem Bölgesinde Zorunlu Sigortalı Sayısındaki Değişim
- 11 **Grafik 3:** Deprem Bölgesi İllerinin Toplam İstihdamdaki Payı
- Grafik 4:** Deprem Bölgesinin Türkiye GSYH'sindeki Payı ve İnşaat Sektörünün Bölge Ekonomisindeki Ağırlığı
- 12 **Grafik 5:** Deprem Bölgesinde İhracatın Seyri
- 13 **Grafik 6:** Deprem Bölgesinde Kurulan-Kapanan Şirketler

Tablolar

- 14 **Tablo 1:** Depremden Etkilenen İllerin Verdiği Göçün Nedenleri
- 15 **Tablo 2:** Depremden Etkilenen İllerin Aldığı Göçün Nedenleri
- 16 **Tablo 3:** Yaş Gruplarına Göre İller Arası Göçün Nedenleri (2023)
- 17 **Tablo 4:** Yaş Gruplarına Göre İller Arası Göçün Nedenleri (2025)

Sunuş: Zaman Durur Mu Sandın?

Şubat 2023: Deprem haberini alışımı ve günün ilerleyen saatlerinde deprem bölgesindeki dostlara ulaşma çabamı hatırlıyorum. Birinin mesajı hâlâ telefonumda durur: Maalesef İstanbul'dayım.

Yıkıcı bir deprem sonrasında, kişinin depremin vurduğu şehirde olmadığına sevinmesini bekleriz, değil mi? Hayır. Depremde kendi şehrinde olamamanın, ailesine, komşularına yardım edememenin üzüntüsünü, çaresizliğini gösteriyor o mesaj. İktisatçı diliyle anlatırsam; sosyal sermayeyi.

Nisan 2023: Depremden 7 hafta sonra deprem bölgesindeydim. Basındaki onca görüntüye rağmen yıkıcılığın derecesini tam anlayamadığımı bu ziyarette idrak ettim. Göz gördü, gönül katlanamadı, akıl almadı, alamadı.

Döner dönmez yazdığım raporda, "Deprem bölgesi tüm Türkiye'dir." demiş ve sosyal sermayenin ayağa kaldırılmasının, fiziki sermayenin ayağa kaldırılması kadar önemli olduğunun altını çizmiştim (Ünüvar, 2023).

Nisan - Ağustos 2024: "Söyleyecek sözü olanın, verilecek sözü de vardır." diyerek TSKB Ekonomik Araştırmalar'ın ajandasını 3 yıl boyunca "afet bilinci ve hazırlıklılığı" önceliğiyle planlayacağımızın taahhüdünü verdik. Nisan'da deprem bölgesindeki temasların ardından o yıl yayınlanan raporda, "Deprem yılı tek bir yıl değildir." dedik (Tur, 2024) ve tüm yaralar sarılana kadar konunun gündemde kalması için elimizi taşın altına koyduk.

Haziran 2025: Depremin üzerinden 2 yıldan fazla geçmişken deprem bölgesine 3. ziyaretimizde gördüklerimiz, yapılacak işin bitmediğini gösteriyordu. Dönüşte yazdığım yazıda şöyle tasvir etmiştim gördüklerimi: *Bu yazıyı, Adıyaman'da elektrik direklerine asılan "Hasarlı Ev Tadilatı Yapılır" ilanlarını görebildiğim bir yerden yazıyorum. Bu yazıyı, Antakya merkezde navigasyonun çalışmadığı yollardan yazıyorum. Bu yazıyı, İskenderun sahildeki inşaat bariyerlerinin önünden, Kahramanmaraş'ta, Gaziantep'te ziyaret ettiğim sanayi tesislerinden birinin bahçesinden yazıyorum* (Avcioğlu, 2025).

ve 2026: Biz yine yollardaydık, yine sahada. Hasarlı bina sayısı azalmış, daha fazla bina artık oturulabilir durumda. Yol alınmış ama hedefe varmak için yürünmesi gereken yol bitmemiş.

Lakin biz iktisatçıyız, vakanüvis değiliz muhteremler. Gitmek görmek, işimizin parçası ama işimiz gördüğümüzü aktarmakla sınırlı değil. "Geride kimseyi bırakmayacağız." diyen kalkınma bankası iktisatçıları olarak bizim işimiz hedef önermek, çözüm üretmek. Önerdiğimiz hedef belli: Sadece fiziki altyapıyı değil sosyal sermayeyi de ayağa kaldırmak.

Depremi etkilediği illerdeki istihdam yapısının iyileşmesini bu sebeple çok önemsiyoruz. Bölgenin deprem öncesi kuvvetli olduğu yönlerini geri kazanmakla kalmamasını, üstüne yeni nitelikler, yatırımlar, sektörler eklemesi gerektiğini düşünüyoruz. Bölge bir bütün olarak, deprem sonrasında kaybettiği insan kaynağını geri kazanmalı. Bunun çözümü elbette bölgedeki çeken faktörleri iyileştirmek. Nedir o **çeken faktörler**? İş olanakları, yağmurda taşmayan yollar, afet dayanıklı konut, ofis ve sosyal tesisler, planlı yeşil alanlar, sanatsal etkinliklerin erişilebilir ve yaygın olması, öğretmen sayısı, derslik sayısı, eğitim kalitesi açısından yeterli kamu eğitim alt yapısı, onarıcı tarım uygulamaları, karbon borsaları ile entegre bir tarım yaklaşımı, hizmet ihracatını da destekleyecek şekilde kurgulanan yüksek teknolojili yatırımlar...

Liste uzun ve detaylı mı geldi? Gelmessin. Birleşmiş Milletler'in tabiriyle insana yaraşır bir iş ve hayat için bunlar olmazsa olmaz! Bu saydıklarımın hepsi, insan için – insanla birlikte yapılacak işler. O nedenle bu rapor, hem sosyal sermayeyi hem de yatırımları kapsayacak şekilde **“yer değiştirme”** teması üzerine yoğunlaşıyor ve yukarıda bir kısmını saydığım çeken faktörleri önceliklendirmek gerektiğine işaret ediyor.

Konumuz, elbette afetlere karşı hazırlıklılık ve deprem sonrası iyileşme. Ama her şeyden önce konumuz insan. 2 yıl önce deprem bölgesini anlatırken yazdıklarımın arkasındayım: Benden bir sosyal kırılganlık faktörü tanımlı isteselerdi, “gözden ve gönülden uzak olmayı” söyledim herhalde. İşte bu nedenle, deprem bölgesini sadece gönlümüze yakın tutmak yetmiyor. Gitmek, orada olmak da önemli...

Bugün bu yazının üstüne el yükseltiyorum. Gitmek, orada olmak yetmez; orada kalmak önemli. Orada kalmayı istenecek hale getirecek “çeken faktörler” oluşturmak, bunlara yatırım yapmak daha da önemli. Depremden sonra zaman, kimisi için hızlı, kimisi için yavaş geçti. Lakin şurası bir gerçek ki, hayat kimseyi beklemiyor. Bu rapor, zamanın akışını seyretmek değil yönetmek gerektiğini bilenler tarafından hazırlanmıştır. Bu rapor, takvimin kalan günleri, tesadüflere bağlı geçmesin diye hazırlanmıştır. Çünkü günü yöneten, geleceği yönetir.

Dr. Burcu **ÜNÜVAR**

Direktör / Başekonomist

Giriş

Geçtiğimiz yıllarda yayımladığımız deprem bölgesi odaklı raporlarımızda afet sonrası toparlanmayı birbirini tamamlayan farklı perspektiflerden ele aldık. Bu kapsamda *“Virgül: Deprem Yılı Tek Bir Yıl Değildir”* başlıklı çalışmamızda, deprem bölgesinin çevresel ürünlere yönlendirilmesi ve bir yeşil ekonomik alan olarak konumlandırılmasının sağlayabileceği fırsatları tartışarak, uzun vadeli kalkınmaya ilişkin bir çerçeve sunmuştuk (Tur, 2024). Geçen yıl yayımladığımız *“Geleceği Ayağa Kaldırmak: Deprem Bölgesinde Sosyal Dönüşüm İçin İnsan Odaklı Bir Atılım”* başlıklı raporumuzda ise afet sonrası toparlanmanın yıkılan yapıların yeniden inşasının ötesine geçtiğini; kalıcı iyileşmenin toplumsal güven, iş birliği ve aidiyet gibi unsurları kapsayan sosyal sermayenin yeniden güçlenmesine bağlı olduğunu vurgulamıştık. Toparlanmanın kalıcılığı için insanların yaşadıkları kentlerle yeniden bağ kurabilmeleri ve geleceğe ilişkin ortak bir perspektif geliştirebilmeleri gerektiğine dikkat çekmiştik (Avcıoğlu, 2025).

TSKB Ekonomik Araştırmalar olarak deprem bölgesine yönelik oluşturduğumuz üç yıllık araştırma ajandasının son yılında ise bu tartışmayı farklı bir düzleme taşıyoruz. Deprem sonrası acil müdahale dönemi büyük ölçüde geride kalırken, yeniden yapılanmanın niteliğine ilişkin yeni sorular öne çıkıyor. Bugün temel soru, bölgenin deprem öncesi üretim kapasitesini ne ölçüde yeniden yakalayabildiği değil, bu kapasiteyi dönüştürerek daha yüksek katma değerli bir üretim yapısına evrilip evrilemeyeceği.

Bu soru, yer değiştirme (relokasyon)¹ konusunu deprem bölgesi açısından daha görünür hale getiriyor. Çünkü bölgenin daha yüksek katma değerli bir üretim yapısına geçebilmesi, mevcut üretim kapasitesini korumasının ötesinde yeni yatırımların bölgeye yönelmesine de bağlı. Türkiye’nin yeni teşvik sistemi de sanayi yatırımlarının coğrafi olarak yeniden konumlanmasını destekleyerek bu süre-

¹Relokasyon en genel anlamıyla firmaların üretim faaliyetlerini veya yeni yatırımlarını farklı bir coğrafyada konumlandırması kararını ifade ediyor. Bu çalışmada relokasyon tanımına bireylerin yaşadıkları / çalıştıkları yerleri değiştirmesi kararını da dahil ediyoruz.

²<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/05/20250530-2.pdf>

ci politika düzeyinde teşvik ediyor². Ancak yer değiştirme, finansal desteklerle şekillenen bir süreçten ibaret değil. Üretim ekosistemi, beşerî sermaye, eğitim altyapısı ve yaşam koşulları da bu kararların kalıcılığı bakımından belirleyici rol oynuyor (Akyıldız, 2025).

Bu unsurlar deprem bölgesi açısından özellikle beşerî sermaye başlığını öne çıkarıyor. Deprem sonrasında yaşanan göç hareketleri, eğitim süreçlerinde yaşanan kesintiler ve gündelik yaşam koşullarındaki değişim, bölgenin nitelikli iş gücü kapasitesini doğrudan etkileyen hususlar. Mevcut yatırımların büyüme kapasitesi ile yeni yatırımlar için gerekli üretim zemininin niteliği de bu kapasiteyle yakından ilişkili. Özellikle yüksek katma değerli üretimde teknik bilgi birikimi, uzmanlaşmış iş gücü ve bu iş gücünün gelişimini destekleyen eğitim olanakları, sosyal imkânlar ve kurumsal iş birlikleri daha belirleyici hale geliyor.

Bu rapor, deprem bölgesinin daha yüksek katma değerli üretime doğru yeniden yapılanması için insan faktörünün rolünü yer değiştirme perspektifinden anlamaya odaklanıyor. TSKB Ekonomik Araştırmalar ekibi olarak önceki yıllarda olduğu gibi bu yıl da deprem bölgesine bir saha ziyareti³ gerçekleştirdik. Nisan 2026'da gerçekleştirdiğimiz Kahramanmaraş, Adıyaman, Şanlıurfa ve Hatay ziyaretleri kapsamında iş dünyası temsilcileri, yerel kurumlar ve akademisyenlerle yaptığımız görüşmeler; yatırım kararlarının teşvikler ve üretim maliyetleri kadar insan kaynağının niteliği, eğitim olanakları, yaşam kalitesi ve sosyal çevre ile de doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koydu. Bununla birlikte, saha ziyaretleri insan kaynağına ilişkin mevcut kısıtların bazı aktörler tarafından yatırım sürecinin bir parçası olarak aşılma çalışıldığına da işaret ediyor. Kendi insan kaynağını yerinde yetiştirmeye ve yeni üretim ekosistemleri oluşturmaya yönelik bu girişimler, beşerî sermayenin yalnızca yatırım kararlarının ön koşulu değil, aynı zamanda yatırım süreci içinde geliştirilebilen bir kapasite olduğunu gösteren dikkat çekici örnekler sunuyor.

Raporun izleyen ilk bölümünde afet sonrası toparlanma ile yer değiştirme arasındaki ilişki ele alınıyor. İkinci ve üçüncü bölümde deprem bölgesinin son üç yılı aşkın dönemdeki ekonomik görünümü ve göç dinamikleri değerlendiriliyor. Son bölümde ise saha ziyaretlerimizde karşılaştığımız örnekler üzerinden, bölgenin daha yüksek katma değerli üretime geçiş açısından hangi fırsat ve kısıtları barındırdığı ile beşerî sermayenin bu dönüşümdeki rolü ele alınıyor.

³ Bu ziyaretler, sistematik bir saha araştırması veya temsil kabiliyeti taşıyan bir veri toplama süreci olarak değil; deprem bölgesindeki güncel koşulları, yerel aktörlerin değerlendirmelerini ve sahadaki dinamikleri daha iyi anlamaya yönelik keşifsel nitelikte temaslar olarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda iş dünyası temsilcileri, yerel kurumlar ve akademisyenlerle olmak üzere toplam 7 paydaş görüşmesi yapılmış; ayrıca konteyner kentlerde yerinde gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bu temaslardan elde edilen gözlem ve değerlendirmeler, raporun ilgili bölümlerinde analizleri tamamlayıcı nitel bir girdi olarak kullanılmıştır.

Mercek: TSKB Ekonomik Araştırmaların Afete Dair Çalışmaları

Afetlerin geniş kapsamlı etkileri nedeniyle afet dayanıklılığı, çalışmalarımızda tartışılan diğer birçok kalkınma temasının merkezinde yer alıyor ve 2024-2026 araştırma programımız içerisine dahil edilmiş durumda. 2023 depremlerinden sonra, konunun tüm ekonomik aktörlerin gündeminde olması gerektiği açık. Doğal afetlerden kaynaklanan riskleri tanıma, değerlendirme ve anlama ihtiyacı artarken, TSKB Ekonomik Araştırmalar söz konusu süre boyunca aşağıdakileri taahhüt ediyor:

- Deprem bölgesindeki toparlanma sürecini izlemek ve yıllık raporlar yayımlamak,
- Makroekonomik değerlendirmelerde ve projeksiyonlarda afet riskini göz önünde bulundurmak,
- Afet riski açısından kalkınma temalarımızı yeniden değerlendirmek,
- Konuyla ilgili yapıcı diyaloga katkıda bulunmak, paydaşları dahil etmek ve farkındalığı artırmak.

Afet yılının tek bir yıl olmadığından hareket ederek verdiğimiz taahhütlerle;

- 2023'te yaşanan depremlerden etkilenen illerin yeniden yapılandırılmasının kalkınma ekseninde çok boyutlu olarak planlanmasının iktisadi aktörlerin gündeminde kalmasını,
- Afetler sonrası 3 ila 5 yıl süresince hızlanması beklenen uluslararası kalkınma finansmanı kaynaklarının doğru gerekçelerle, ihtiyaca uygun somut sonuçlar doğuracak alanlara yönlendirilmesini,
- Depremin tek afet olmadığına, Türkiye'nin hem deprem hem deprem dışı afetlere karşı dayanıklılığının artırılması gerektiğinin ajandalarda daha üst sıralarda yer edinmesini,
- Afet dayanıklılığının artırılmasının fiziki koşulları iyileştirmenin yanında, ekosistemin onarılması ve toplumsal entegrasyonun güçlendirilmesi ile de ilişkilendirilmesini,
- Bu ekseninde, TSKB Ekonomik Araştırmalar olarak afet yönetimi sürecine ilişkin yapıcı bir tartışma ortamının güçlenmesine katkı sunmayı hedefliyoruz.

Kavramsal Çerçeve: Yer Değiştirme ve Beşerî Sermaye

Afet sonrası toparlanma genellikle fiziksel hasarın giderilmesi ve ekonomik faaliyetin yeniden başlaması üzerinden izleniyor. Konutların yeniden inşa edilmesi, altyapının onarılması ve üretim tesislerinin yeniden devreye alınması bu sürecin en görünür bileşenleri arasında yer alıyor. Çalışmalar, afet sonrası toparlanmanın fiziksel yeniden yapılanma ile sınırlı olmadığına, uzun vadeli kalkınma açısından daha geniş bir dönüşüm süreci olarak ele alınması gerektiğine işaret ediyor (Aldrich, 2010).

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2023 Kahramanmaraş depremlerine ilişkin değerlendirmesi de benzer şekilde yeniden yapılanmanın yalnızca fiziksel kayıpların telafisine indirgenemeyeceğini; uzun süreli yerinden edilmeyi yönetebilen, yeniden inşa için gerekli iş gücünü planlayabilen, yönetim mekanizmalarını güçlendiren ve yerel toplulukların sürece katılımını sağlayan bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini vurguluyor (OECD, 2023). Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) tarafından depremde hemen sonra hazırlanan değerlendirme raporu da toparlanmanın temel hedefini deprem öncesi duruma dönmenin ötesinde, daha kapsayıcı, dirençli ve sürdürülebilir bir ekonomik yapı oluşturmak olarak tanımlıyor (SBB, 2023). Bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, afet sonrası yeniden yapılanmanın deprem öncesi üretim kapasitesini yeniden tesis etmenin ötesinde, bölgenin gelecekte hangi sektörlerde yoğunlaşacağına ve üretim yapısının hangi katma değer düzeyine evrileceğine ilişkin bir dönüşüm alanı yarattığı anlaşıyor.

Bu çerçevede yer değiştirme konusu, yeniden yapılanmanın yönünü belirleyen önemli unsurlardan biri haline geliyor. Bir bölgenin yeni yatırımları çekebilmesi ya da mevcut yatırımlarını koruyabilmesi, fiziksel altyapının yeniden kurulmasının ötesinde, geniş bir üretim ekosisteminin kurulmasına bağlı. Arauzo-Carod vd. (2008),

Şekil 1. Yatırımların Yer Seçiminde Belirleyici Faktörler

Kaynak: Arauzo-Carod vd. (2008), TSKB Ekonomik Araştırmalar

sanayi yer seçimine ilişkin ampirik çalışmaları değerlendirdikleri araştırmalarında, yatırım kararlarının yığılma (agglomeration) etkileri, ulaşım altyapısı, teknoloji ve beşerî sermayenin niteliğini kapsayan neoklasik faktörler; vergi ve yasal düzenlemelerden oluşan kurumsal faktörler ve girişimcilerin kişisel

tercihlerini ve yerele olan bağılılıklarını yansıtan davranışsal faktörlerle birlikte şekillendiğini gösteriyor. Bu bulgu, üretimin yoğunlaştığı bölgelerdeki yatırımların yer değiştirmesinin ya da yeni yatırımların yer seçiminin tek boyutlu bir maliyet hesabıyla açıklanamayacağını, bölgenin sunduğu üretim ve yaşam koşulları, kurumsal kapasite ile karar vericilerin yerel bilgi ve ilişki ağlarının birlikte değerlendirildiği daha geniş bir karar setine dayandığını ortaya koyuyor.

Bu üretim ekosisteminin merkezinde ise beşerî sermaye yer alıyor. Özellikle yüksek katma değerli üretime yönelen yatırımlar açısından teknik bilgi birikimine sahip iş gücüne erişim, bu iş gücünü yetiştirecek eğitim altyapısı ve firmalar arası bilgi paylaşımını mümkün kılan kümelenme yapıları kritik önem taşıyor. Porter'ın kümelenme yaklaşımı da firmaların verimlilik artışı sağlayabilmeleri için uzmanlaşmış iş gücüne, bilgi paylaşım ağlarına ve güçlü yan sanayi yapılarına ihtiyaç duyduğunu gösteriyor⁴. Bu unsurların zayıflaması, özellikle yüksek katma değerli üretim açısından yeni yatırımların sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi görece düşük bölgelere yönelme kapasitesini sınırlayabiliyor.

Deprem bölgesinin daha iyiye doğru yeniden yapılanması için hem yeni yatırımların bölgeye yönelmesi hem de bazı ekonomik aktivitelerin üretim ve nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu merkezlerden bölge illerine taşınması (yer değiştirmesi) önem taşıyor. Bu, ekonomik kapasitenin mekânsal olarak yeniden dağılımına da katkı sağlayabilecek bir süreç. Ancak bu sürecin kalıcı olabilmesi, yatırımların ihtiyaç duyduğu insan kaynağının bölgeye çekilebilmesine ve bölgede tutulabilmesine bağlı. Bununla birlikte, günümüzde işin ve iş gücünün mekânsal ilişkisi yalnızca yatırımların konumuyla belirlenmiyor. Uzaktan çalışmayı mümkün hale getiren dijital altyapı ve yaygınlaşan yeni çalışma biçimleri, büyük kentler dışındaki bölgelerin yeni çalışanlar çekmesi, ekonomik faaliyetleri canlandırması ve yerel toplulukları güçlendirmesi açısından yeni fırsatlar yaratabiliyor (OECD, 2021). Bu kapsamda, uzaktan çalışabilen bireylerin daha uygun yaşam maliyetleri, konut imkânları ve yaşam kalitesi sunan bölgelere yönelmesi; firmaların ise çalışma modelleri ve mekânsal organizasyonlarını yeniden değerlendirmesi mümkün hale geliyor (OECD, 2021). Bu nedenle yer değiştirme, yalnızca sermayenin hareketi olarak değil; sermaye, iş ve insan kaynağının farklı biçimlerde yeniden konumlanması olarak ele alınmalı. Böyle bir perspektiften bakıldığında, deprem bölgesinin daha iyiye doğru yeniden yapılanması yalnızca yatırım çekme kapasitesini değil aynı zamanda nitelikli insanların bölgede yaşamayı tercih edebileceği koşulları oluşturma kapasitesini de içeriyor. Eğitimden spor imkânlarına, yeme-içme alışkanlıklarından kültürel faaliyetlere kadar uzanan yaşam kalitesi unsurları, bu açıdan bölgenin beşerî sermaye çekme ve geliştirme kapasitesinin önemli bileşenleri haline geliyor.

Deprem sonrasında yaşanan göç hareketleri, eğitim süreçlerinde ortaya çıkan kesintiler ve yaşam koşullarındaki değişim, bu üretim ekosisteminin insan kaynağı boyutunu doğrudan etkiliyor. Ni-

⁴ <https://hbr.org/1998/11/clusters-and-the-new-economics-of-competition>

telikli iş gücünün bölgeden ayrılması ya da geri dönüş kararlarının ertelenmesi, mevcut yatırımların büyüme kapasitesini olduğu kadar yeni yatırımların bölgeyi bir alternatif olarak değerlendirme ihtimalini de etkileyebiliyor. Özellikle uzmanlaşmış iş gücüne dayanan sektörlerde bu kayıplar daha belirgin sonuçlar yaratabiliyor. Bu nedenle afet sonrası toparlanmayı değerlendirirken üretim göstergeleri kadar, bu üretimi sürdürecekle ve geliştirecek beşerî kapasitenin durumunu da dikkate almak gerekiyor.

İzleyen bölümlerde deprem bölgesinin son üç yılı aşkın dönemdeki ekonomik görünümü ve göç hareketleri ele alınıyor, saha gözlemleriyle birlikte bu süreçte insan faktörünün bölgenin yeniden yapılanmasındaki rolü değerlendiriliyor.

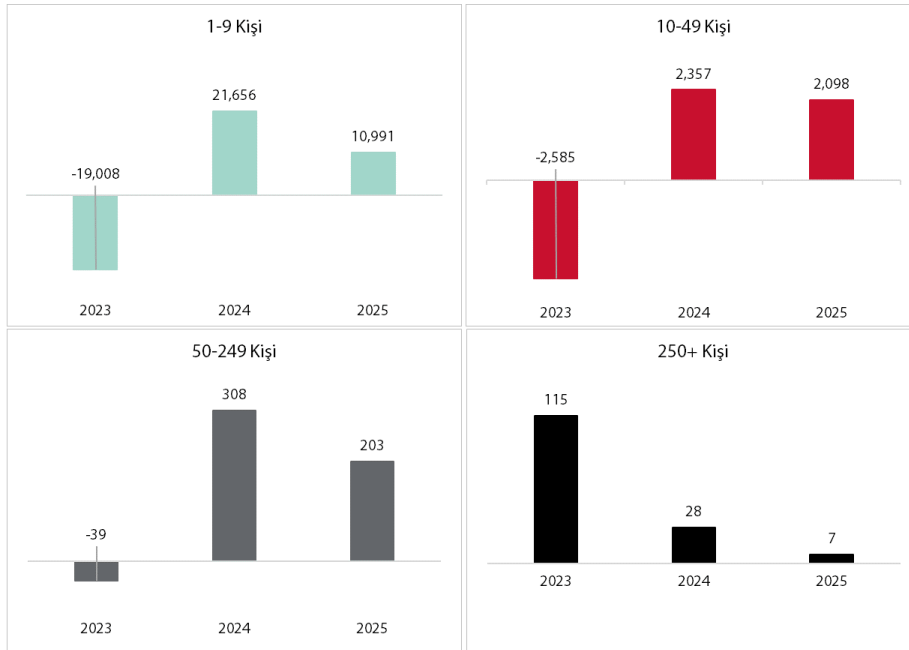
Geçen Üç Yılı Aşkın Sürenin Ardından Neredeyiz?

Depremi üzerinden üç yılı aşkın bir süre geçti. Bu süreçte bölgenin ayağa kaldırılması amacıyla kapsamlı bir yeniden inşa programı hayata geçirilirken, üretim faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak ve ekonomik kayıpları sınırlamak amacıyla çok sayıda destek mekanizması devreye alındı. Konut üretiminden altyapı yatırımlarına, finansman desteklerinden istihdam teşviklerine kadar geniş bir müdahale setiyle bölgenin ekonomik ve sosyal yapısının yeniden inşası hedeflendi. Bugün nerede olduğumuzu değerlendirebilmek için yeniden inşa sürecinin bölgenin üretim, istihdam ve girişimcilik göstergeleri üzerinde nasıl bir sonuç ürettiğine bakmak gerekiyor.

Bu çerçevede ilk olarak üretim yapısındaki değişime bakılabilir. İş yeri verileri, deprem sonrasında bölgedeki ekonomik faaliyetin yeniden canlandığına işaret ediyor. En büyük kaybın 1-9 çalışanı bulunan küçük işletmelerde yaşandığı görülürken, 2025 itibarıyla bu grubun iş yeri sayısı deprem öncesi seviyelerin üzerine çıkmış durumda. Orta ölçekli işletmelerde de benzer bir toparlanma gözlenirken, büyük ölçekli işletmelerde iş yeri sayısındaki artışın depremin hemen ardından gerçekleşmesi dikkat çekiyor (Grafik 1).

Veriler detaylı incelendiğinde 2022-2025 döneminde Türkiye genelinde 250+ çalışanı olan iş yeri sayısında azalma (-331) görülmesine karşın, deprem bölgesinde bu ölçekteki iş yerlerinin sayısının artması bölge açısından dikkat çekici bir ayrışma ifade ediyor. Bununla birlikte, söz konusu artış

Grafik 1. Deprem Bölgesinde İş Yeri Sayısındaki Değişim
(11 İl Toplamı*, İş Yeri Büyüklüğüne Göre)

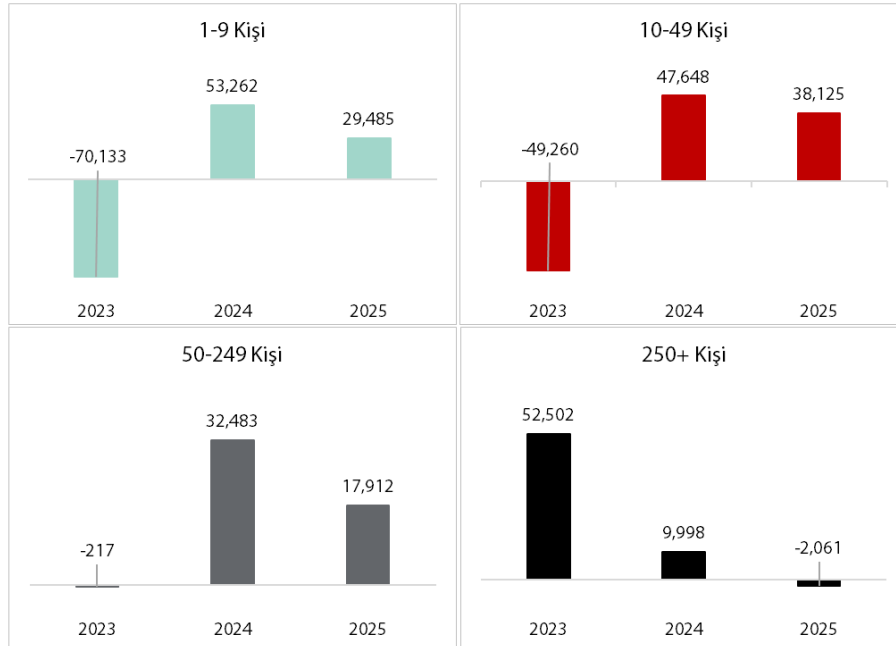
Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), TSKB Ekonomik Araştırmalar
Note: Farklar bir önceki yılın aralık ayı verilerine göre hesaplanmıştır.

*11 il: Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Elazığ, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye, Şanlıurfa

11 il genelinde aynı ölçüde gerçekleşmiyor; artışın büyük ölçüde Hatay (+116) başta olmak üzere Malatya (+34), Kahramanmaraş (+21) ve Adıyaman (+16) illerinde yoğunlaştığı görülüyor. Buna karşılık Adana, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da ise 250+ çalışanı bulunan iş yeri sayısında azalma yaşandığı gözleniyor. Bölgenin Türkiye genelinden farklılaşması, deprem sonrasında bölgeye yönelik teşviklerin etkisiyle, önceden planlanan yatırımların devreye alınmış olabileceğini düşündürüyor. Benzer şekilde yeniden inşa faaliyetlerinin yoğunlaştığı illerde büyük ölçekli iş organizasyonlarının artması, istihdamın daha büyük işletmeler bünyesinde toplanması gibi unsurların da bu sonucu doğurabileceği göz ardı edilmemeli.

Zorunlu sigortalı sayıları da benzer bir dönüşüme işaret ediyor. Depremi hemen ardından en yüksek istihdam kaybı küçük ve orta ölçekli işletmelerde yaşanırken, 250+ çalışanı bulunan iş yerlerindeki sigortalı sayısı depremin ilk yılında dahi deprem öncesinin üzerine çıkmış durumda (Grafik 2). İzleyen dönemde toparlanmanın tüm ölçek gruplarına yayılmasıyla birlikte 2025 itibarıyla her ölçekte sigortalı sayısı deprem öncesi seviyelerini aşarken, 2022 yılına kıyasla en belirgin artışın (yaklaşık +60 bin kişi ile) büyük ölçekli işletmelerde gerçekleşmesi dikkat çekiyor. Bu görünüm, deprem sonrasında istihdamın daha büyük ölçekli işletmeler bünyesinde yoğunlaşma eğilimi gösterdiğine işaret ediyor. İl bazında bakıldığında ise bu eğilimin tüm deprem bölgesinde aynı ölçüde gerçekleşmediği görülüyor. 2022-2025 döneminde 250+ çalışanı bulunan işletmelerin toplam istihdam içindeki payı 11 il genelinde yaklaşık 1 yüzde puan artarken, bu artışın özellikle Hatay (+14 yüzde puan), Adıyaman (+5,9 yüzde puan), Malatya (+4,9 yüzde puan) ve Kahramanmaraş'ta (+2,9 yüzde puan) belirginleştiği görü-

Grafik 2. Deprem Bölgesinde Zorunlu Sigortalı Sayısındaki Değişim*
(11 İl Toplamı, İş Yeri Büyüklüğüne Göre)

Kaynak: SGK, TSKB Ekonomik Araştırmalar

*4/a kapsamında olanlar

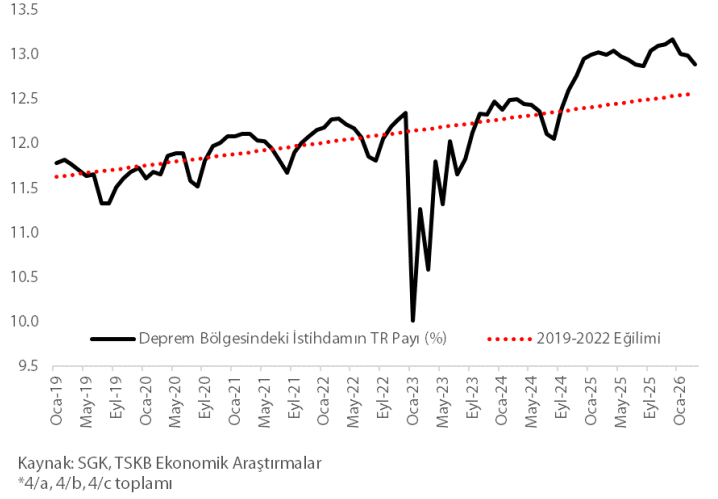
Not: Farklar bir önceki yılın aralık ayı verilerine göre hesaplanmıştır.

luyor. Türkiye genelinde aynı dönemde 250+ çalışanlı işletmelerin istihdamdaki payının 0,9 yüzde puan azalması da dikkate alındığında, deprem bölgesindeki artışın genel eğilimden ayrıştığı görülüyor. Bu verilerden hareketle, özellikle depremden ağır etkilenen bazı illerde yeniden yapılanma sürecinin istihdam kompozisyonunu daha büyük ölçekli işletmeler lehine değiştirdiğini söylemek mümkün.

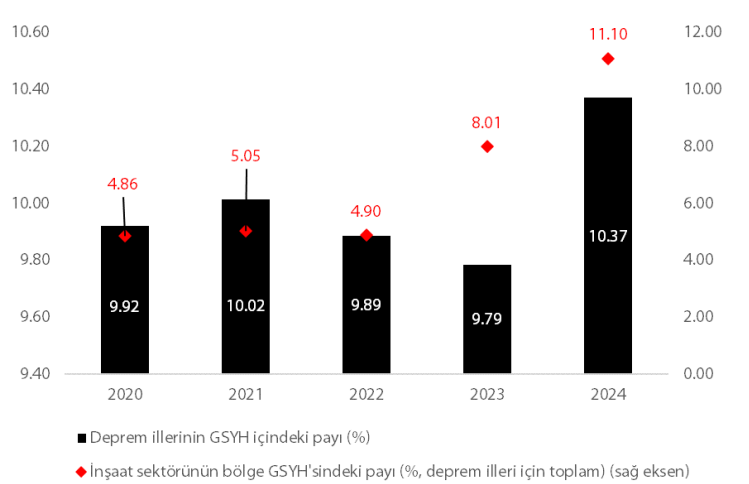
Toplam istihdam verileri ise toparlanmanın farklı bir boyutunu ortaya koyuyor. Deprem bölgesinin Türkiye toplam istihdamı içindeki payı, depremin hemen ardından belirgin şekilde gerilese de sonraki dönemde yeniden yükseliş eğilimine girmiş durumda. 2025 itibarıyla bu oran, 2019-2022 dönemindeki eğilimin üzerine çıkmış ve 2026'nın ilk çeyreği itibarıyla da bu seviyeyi korumuş görünüyor. Bölge istihdam açısından kayıplarını telafi etmiş gibi görünmekle birlikte izleyen analizlerde değinileceği üzere istihdam artışında da yeniden inşa faaliyetlerinin desteği olduğu söylenebilir. Keza, Grafik 3'te son dönemde görülen hafif düşüş azalan inşaat aktivitesinin etkisine ve deprem öncesi dönem normallerine dönmeye başlandığına işaret ediyor olabilir.

İstihdamdaki toparlanmaya benzer bir görünüm üretim tarafında da izleniyor. Deprem bölgesindeki 11 ilin Türkiye GSYH'si içindeki payı, 2023 yılında sınırlı bir gerilemeyle %9,8'e inerken, 2024 yılında %10,4'e yükselerek deprem öncesi dönemin üzerine çıkıyor (Grafik 4). Bu görünüm, bölgenin ekonomik faaliyet hacmi açısından Türkiye ekonomisi içindeki ağırlığını yeniden artırdığına işaret ediyor. Bununla birlikte, bu toparlanmanın hangi sektörlerden beslendiğine bakıldığında daha farklı bir tablo ortaya çıkıyor.

Grafik 3. Deprem Bölgesi İllerinin Toplam İstihdamdaki* Payı (% , 2019-2022 eğilimi ile karşılaştırmalı)

Grafik 4. Deprem Bölgesinin Türkiye GSYH'sindeki Payı ve İnşaat Sektörünün Bölge Ekonomisindeki Ağırlığı (%)

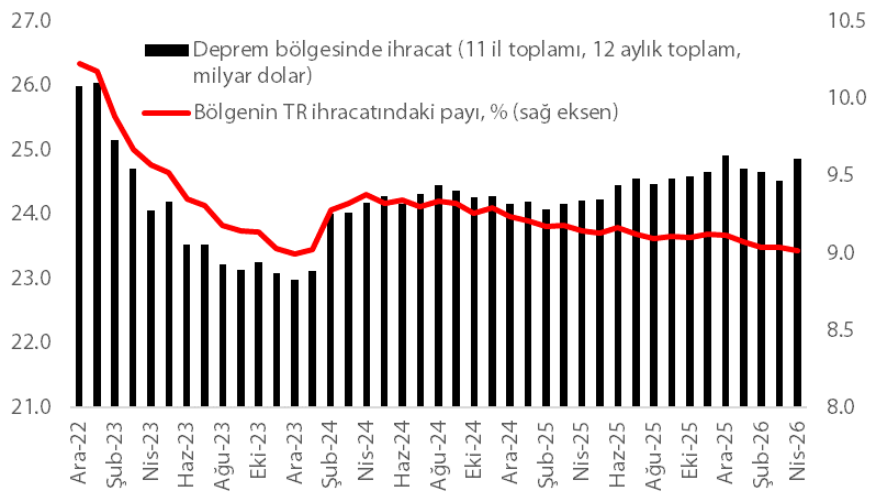
Deprem bölgesinde inşaat sektörünün GSYH içindeki payı 2022 yılında %4,9 iken 2023 yılında

%8,0'a, 2024 yılında ise %11,1'e yükseliyor (Grafik 4). Aynı dönemde Türkiye genelinde bu oran %4,8'den %5,8'e çıkıyor. Özellikle Adıyaman (%6,0'dan %22,9'a), Hatay (%3,6'dan %17,6'ya), Kahramanmaraş (%3,9'dan %17,2'ye) ve Malatya (%5,8'den %16,1'e) gibi en ağır hasarı alan illerde inşaat sektörünün ekonomi içindeki ağırlığı kayda değer ölçüde artıyor. Bu durum, bölgenin GSYH payındaki toparlanmanın önemli ölçüde yeniden inşa faaliyetleri, konut üretimi ve altyapı yatırımları tarafından desteklendiğini gösteriyor. İnşaat sektörünün bölgenin ekonomik ağırlığında gözlenen artış, üretim yapısının tüm sektörlerde eski dengesine kavuştuğu anlamına gelmiyor; aksine yeniden yapılanma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki belirleyici etkisinin devam ettiği görülüyor.

Sanayi⁵ tarafına bakıldığında ise daha farklı bir görünüm ortaya çıkıyor. Deprem bölgesinde sanayi sektörünün GSYH içindeki payı 2022 yılında %29,5 düzeyindeyken, 2023 yılında %22,4'e, 2024 yılında ise %19,6'ya geriliyor. Aynı dönemde Türkiye genelinde sanayi payı %26,1'den %22,8'e ve ardından %19,7'ye düşüyor. Bu görünüm, sanayi üretimindeki gerilemenin sadece deprem bölgesine özgü olmadığını ancak bölgedeki düşüşün daha belirgin bir şekilde hissedildiğini ortaya koyuyor. Dolayısıyla, üretim kapasitesindeki toparlanmanın inşaat kaynaklı hızlı yeniden inşa süreciyle desteklendiği, sanayi tarafında ise aynı ölçüde güçlü bir geri dönüşün henüz gerçekleşmediği anlaşıyor.

Benzer bir görünüm dış ticaret verilerinde de izleniyor. Bölgenin toplam ihracatı 2024 başı itibarıyla artış eğilimine girerken, Türkiye toplam ihracatı içindeki payı deprem sonrasında geriliyor ve aradan geçen süreye rağmen henüz deprem öncesi seviyesine ulaşamadığı görülüyor (Grafik 5). Bu, üretim faaliyetlerinin yeniden ivme kazandığını ancak bölgenin ülke ekonomisi içindeki göreceli ağırlığının henüz kalıcı olarak güçlenmediğini ortaya koyuyor. Başka bir ifadeyle, toparlanma mutlak olarak iler-

Grafik 5. Deprem Bölgesinde İhracatın Seyri

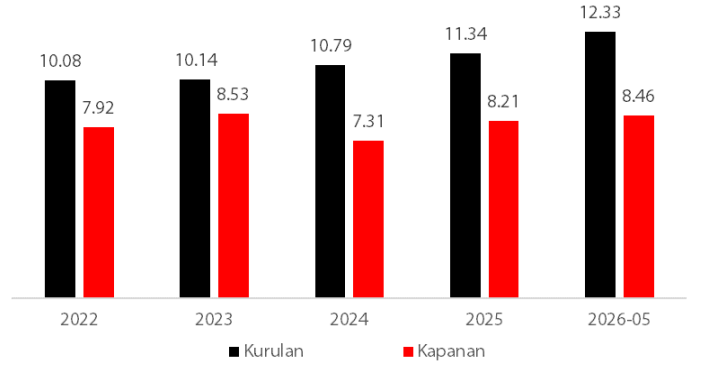
Kaynak: TÜİK, TSKB Ekonomik Araştırmalar

⁵ Bu analizde sanayi, NACE Rev.2 sınıflandırmasına göre Madencilik ve taş ocaklığı (B), İmalat (C), Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı (D) ile Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri (E) sektörlerinin toplamından oluşmaktadır.

lese de bu iyileşmenin önemli bir kısmı yeniden inşa kaynaklı gelişmelerden besleniyor; ihracat göstergesi ise üretim yapısındaki daha kalıcı toparlanmanın henüz tamamlanmadığına işaret ediyor.

Şirket kuruluş ve kapanış verileri ise bölgedeki ekonomik dinamizme ilişkin daha karmaşık bir tablo sunuyor. Deprem bölgesinde kurulan şirketlerin Türkiye toplamı içindeki payı 2023 sonrasında kademeli olarak artarken, kapanan şirketlerin payında daha sınırlı bir değişim gözleniyor (Grafik 6). Bu görünüm, bölgedeki girişimcilik faaliyetlerinin yeniden canlandığına ve ekonomik hareketliliğin sürdüğüne işaret ediyor. Ancak bu hareketlilik, mevcut göstergeler ışığında üretim kapasitesinde kalıcı bir genişleme olduğuna dair güçlü bir sinyal sunmuyor. Bu genişlemenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ise bu işletmelerin üretim ve tedarik zincirlerine entegrasyonu, ölçeklenme potansiyeli ve beşerî sermayeye erişim kapasitesi gibi unsurlara bağlı olacak.

Grafik 6. Deprem Bölgesi İllerinde Kurulan-Kapanan Şirketler (11 İl Toplamının Türkiye Toplamına Oranı, %)

Kaynak: TOBB, TSKB Ekonomik Araştırmalar

Sonuç olarak, deprem bölgesinde ekonomik toparlanmanın önemli ölçüde ilerlediği görülüyor: İstihdam, kayıpların ardından belirgin bir toparlanma eğilimine giriyor, üretim canlanıyor ve bölgenin Türkiye GSYH'sindeki payı yeniden deprem öncesi seviyelerin üzerine çıkıyor. Bununla birlikte, GSYH'deki bu toparlanmanın önemli ölçüde yeniden inşa faaliyetlerinden beslendiği görülüyor. Buna karşılık ihracat göstergesi, üretim kapasitesinin ülke ekonomisi içindeki göreceli ağırlığının henüz tam olarak geri kazanılamadığını ortaya koyuyor. **Bu nedenle yeniden inşa faaliyetlerinin sağladığı kısa vadeli ekonomik canlılık ile bölgenin yatırım, üretim ve yaşam merkezi olarak kalıcı biçimde yeniden güç kazanmasını birbirinden ayırmak gerekiyor.** Çünkü inşaat kaynaklı büyüme tek başına bölgenin uzun vadeli çekiciliğinin geri dönmesi sonucunu üretmiyor.

Bu çerçevede bölgedeki toparlanmanın mevcut durumunu anlamak için nüfus hareketlerine de bakmak gerekiyor. Özellikle deprem sonrasında nüfus hareketlerinin yönü ve gerekçeleri, bölgenin çekiciliğinin yeniden hangi koşullarda şekillendiğini anlamak açısından kritik bir gösterge sunuyor.

Deprem Sonrası Göçün Değişen Dinamikleri

Afet sonrası toparlanma süreçlerinde nüfus hareketleri, bireylerin yaşama, çalışma ve gelecek kurma kararlarını yansıtan önemli göstergeler arasında yer alıyor. Bu nedenle göç dinamikleri, bir bölgenin yalnızca ekonomik olarak değil, sosyal açıdan da ne ölçüde toparlandığını anlamak açısından kritik bir işlev görüyor. Özellikle büyük ölçekli afetlerden sonra geri dönüş kararlarının hangi koşullarda şekillendiği, bölgesel çekiciliğin yeniden nasıl üretildiğini anlamak açısından belirleyici oluyor.

Şubat 2023 depremleri, Türkiye'nin yakın tarihindeki en büyük nüfus hareketlerinden birine yol açtı. Depremlerden etkilenen 11 ilde yaklaşık 14 milyon kişi yaşarken, afetin hemen ardından en az 2,7 milyon kişinin yer değiştirdiği, bunların yaklaşık 1,1 milyonunun deprem bölgesi dışındaki illere göç ettiği tahmin ediliyor^{6,7}. Bu bağlamda deprem sonrasında göç hareketlerinin yönü ve gerekçelerindeki değişim, toparlanma sürecinin sosyal ve ekonomik boyutlarını birlikte değerlendirebilmek açısından önemli bir gösterge sunuyor.

TÜİK'in göç nedeni sınıflandırmasında afet kaynaklı yer değiştirmeler ayrı bir kategori olarak yer almıyor. Lojmana taşınma, kentsel dönüşüm/kamulaştırma, gelir düzeyi yetersizliği ile daha ucuz konut ve yaşam için yapılan taşınmalarla birlikte "diğer" kategorisi altında takip ediliyor. 2023 yılında deprem bölgesinden göç eden nüfus içinde "diğer" gerekçesiyle gerçekleşen göçlerin önceki yıla kıyasla belirgin biçimde arttığı görülüyor (Tablo 1). Bu artışın zamanlaması dikkate alındığında, söz konusu kategorinin önemli ölçüde depremin yarattığı zorunlu yer değiştirmeleri yansıttığı söylenebilir. Bu durum, afetin ilk aşamasında (akut dönemde) göç kararlarının olağan tercihlerden çok, güvenlik

Tablo 1. Depremden Etkilenen İllerin Verdiği Göçün Nedenleri (Toplam İçindeki Yüzde Pay)

Göç Verme Nedenleri (11 il toplamı)	2022	2023	2024	2025
Aile Yanına/Memlekete Geri Dönme	1,1	0,7	5,3	3,6
Bilinmeyen	5,6	1,3	4,0	4,6
Daha İyi Konut ve Yaşam Koşulları	16,0	1,4	18,5	19,8
Diğer	2,3	66,7	2,0	1,6
Eğitim	23,1	11,7	21,1	18,1
Emeklilik	0,2	0,4	0,3	0,3
Ev Alınması	2,1	0,7	2,2	1,6
Hane/Aile Fertlerinden Birine Bağımlı Göç	23,1	4,2	22,8	24,6
İşe Başlamak/İş Bulmak	8,7	4,7	7,4	8,6
Medeni Durum Değişikliği/Ailevi Nedenler	6,2	2,3	5,6	5,5
Sağlık/Bakım	0,4	0,3	0,4	0,4
Tayin/İş Değişikliği	11,2	5,5	10,4	11,4

Kaynak: TÜİK, TSKB Ekonomik Araştırmalar

Not: Öne çıkan nedenler yeşil ile işaretlenmiştir.

⁶ <https://reliefweb.int/report/turkiye/iom-2023-earthquakes-displacement-overview-turkiye-march-2023>

⁷ Bölgede yaşayan göçmenler dahil.

ve barınma ihtiyacı etrafında şekillendiğinin bir işareti olarak yorumlanabilir.

İl bazlı net göç analizleri ise deprem sonrası nüfus hareketlerinin bölge içinde homojen bir seyir izlemediğini ortaya koyuyor. 2023 yılı verilerine göre Hatay (127.179), Malatya (68.207), Kahramanmaraş (50.537) ve Adıyaman (25.078) deprem bölgesinde en yüksek net göç veren iller olarak öne çıkıyor⁸. Bu veriler, deprem sonrası demografik çözülmenin bazı illerde çok daha yoğun hissedildiğini ve toparlanma koşullarının bölge içinde farklılaştığını gösteriyor. Göç akımlarının yönü incelendiğinde de belirli kümelenmeler olduğu dikkat çekiyor. Depremden hemen sonra yapılan araştırmalar, afet bölgesinden çıkan nüfusun önemli bir bölümünün Ankara, Antalya, Mersin, Muğla ve Kayseri gibi büyük merkezlere yöneldiğini gösteriyor (Sağıroğlu ve diğerleri, 2023). Dolayısıyla, afet sonrası hareketliliğin tek başına güvenlik arayışı etrafında değil, mevcut sosyal ağlar, yakınlık, barınma imkânları gibi unsurlarla da şekillendiği anlaşıyor.

Ancak 2024 yılına gelindiğinde göç nedenlerinde dikkat çekici bir değişim ortaya çıkıyor. “Diğer” kategorisinin ağırlığı azalırken, aile fertlerine bağlı nedenler, “daha iyi konut ve yaşam koşulları” ile “eğitim” gibi gerekçeler yeniden öne çıkıyor (Tablo 1). Bu eğilim 2025 yılında da devam ediyor. Bu değişim, afet sonrası ilk yılın olağanüstü hareketliliğinin zaman içinde daha seçici ve daha gündelik karar süreçlerine dönüştüğünü gösteriyor.

Deprem bölgesine yönelen göç hareketlerinde de benzer bir dönüşüm dikkat çekiyor. 2023 yılında bölgeye gelen göç içinde “diğer” kategorisinin öne çıkması, deprem bölgesinde olup da afetten daha az etkilenen illere yönelen nüfus hareketleri ile deprem sonrası kısa vadeli ve geçici yer değiştirmelerin etkisini düşündürüyor. Buna karşılık 2024 yılında “aile yanına/memlekete geri dönme” gerek-

Tablo 2. Depremden Etkilenen İllerin Aldığı Göçün Nedenleri (Toplam İçindeki Yüzde Pay)

Göç Alma Nedenleri (11 il toplamı)	2022	2023	2024	2025
Aile Yanına/Memlekete Geri Dönme	1,8	1,9	20,1	13,1
Bilinmeyen	8,6	5,3	6,6	6,8
Daha İyi Konut ve Yaşam Koşulları	18,1	11,5	15,0	17,9
Diğer	2,1	29,3	1,7	1,2
Eğitim	16,2	10,9	15,8	13,9
Emeklilik	0,2	0,7	0,3	0,3
Ev Alınması	2,8	2,1	2,1	1,7
Hane/Aile Fertlerinden Birine Bağımlı Göç	26,2	16,5	19,1	23,4
İşe Başlamak/İş Bulmak	6,4	7,2	5,5	6,0
Medeni Durum Değişikliği/Ailevi Nedenler	5,7	3,8	4,1	4,4
Sağlık/Bakım	0,4	0,3	0,4	0,3
Tayin/İş Değişikliği	11,4	10,3	9,5	11,0

Kaynak: TÜİK, TSKB Ekonomik Araştırmalar

Not: Öne çıkan nedenler yeşil ile işaretlenmiştir.

⁸TÜİK İller Arası Göç Verileri, TSKB Ekonomik Araştırmalar Analizi - Bu illerin 2022 yılındaki göç verilerine bakıldığında, 2022 yılında da net göç verdikleri ancak depremle birlikte düzeyin 4 il için ortalama 19,8 katına çıktığı görülüyor.

çesinin belirgin biçimde yükselmesi (Tablo 2), bölgeyle bağlarını koruyan nüfus açısından geri dönüş eğiliminin güçlenmeye başladığını gösteriyor. 2025 yılında ise geri dönüş gerekçesiyle gerçekleşen göçler hem düzey olarak hem de toplam göç içindeki payı bakımından azalsa da bölgeye yönelen göçün önemli nedenlerinden biri olmayı sürdürüyor. Aynı dönemde “aile fertlerine bağlı göç” ile “daha iyi konut ve yaşam koşulları” gibi gerekçelerin ağırlık kazanması, deprem sonrası ilk geri dönüş dalgasının etkisinin zayıflamaya başladığını, buna karşılık bölgeye yönelen göçün giderek daha çok olağan yerleşim kararlarını yansıtan nedenlerle şekillendiğini düşündürüyor.

Genel olarak değerlendirildiğinde, hem bölgeden ayrılan hem de bölgeye yönelen nüfus açısından göç kararlarının yalnızca iş bulmak, işe başlamak ya da tayin gibi istihdamla ilgili nedenlerle açıklanmadığı görülüyor. Aile bağları, konut koşulları, eğitim olanakları ve yaşam kalitesine ilişkin unsurlar bireylerin kararlarında çok daha güçlü belirleyiciler olarak öne çıkıyor. Bu durum, afet sonrası toparlanmanın sosyal ve yaşamsal boyutlarının ekonomik yeniden yapılanmayla birlikte düşünülmesi gerektiğini ortaya koyuyor.

Göç hareketlerinin yaş kompozisyonu da göçün niteliğine dair fikir edinmemizi sağlıyor. TÜİK’in yaş gruplarına göre göç nedenlerine dair veri seti il bazlı olmayıp Türkiye geneli için bir görünüm sunuyor olsa da göç kararlarının yaşam döngüsü boyunca nasıl farklılaştığına dair önemli bir çerçeve sağlıyor. 2023 yılı verileri, 15 yaş altı grup için aile fertlerinden birine bağlı göçün, 15-29 yaş grubunda eğitime ilişkin gerekçelerin, 30-49 yaş grubunda “diğer” kategorisinin ve 50+ yaş grubunda ise daha iyi konut ve yaşam koşullarının öne çıktığını gösteriyor (Tablo 3). 2025 yılı verileri ise yaş gruplarının kendi içindeki temel örüntünün büyük ölçüde korunduğunu gösteriyor. Bununla birlikte, “daha iyi konut ve yaşam koşulları” gerekçesinin tüm yaş gruplarında daha görünür hale geldiği, özellikle 30

Tablo 3. Yaş Gruplarına Göre İller Arası Göçün Nedenleri (2023, Yaş Grubunun Kendi İçinde Yüzde Dağılımı)

Göç Nedenleri	15 yaş altı	15-29	30-49	50-64	65+
Aile Yanına/Memlekete Geri Dönme	2,6	1,4	3,1	7,1	6,7
Bilinmeyen	1,4	8,6	4,7	2,5	2,7
Daha İyi Konut Ve Yaşam Koşulları	11,1	8,6	17,6	28,3	42,7
Diğer	29,1	11,1	19,9	20,7	20,8
Eğitim	0,8	32,4	0,7	0,0	0,0
Emeklilik	0,0	0,0	2,6	7,4	1,1
Ev Alınması	3,0	0,9	3,7	6,6	6,2
Hane/Aile Fertlerinden Birine Bağımlı Göç	51,6	8,6	13,6	16,6	13,2
İşe Başlamak/İş Bulmak	0,0	12,5	9,5	3,2	0,1
Medeni Durum Değişikliği/Ailevi Nedenler	0,0	6,3	5,3	2,1	1,4
Sağlık/Bakım	0,2	0,1	0,4	1,1	4,9
Tayin/İş Değişikliği	0,0	9,4	19,0	4,4	0,1

Kaynak: TÜİK, TSKB Ekonomik Araştırmalar

Not: Her yaş grubunda öne çıkan neden yeşil ile işaretlenmiştir.

yaş ve üzerindeki gruplarda belirleyici nedenlerden biri olduğu dikkat çekiyor (Tablo 4). Bu bulgular, afet sonrası geri dönüş ve kalıcılık kararlarının yaşa bağlı farklı ihtiyaç setleri üzerinden şekillendiğini düşündürüyor. **Özellikle genç nüfus açısından eğitim imkânları, sosyal yaşam ve gelecek beklentileri, çalışma çağındaki nüfus açısından ise istikrarlı gelir ve uygun barınma koşulları bölgesel çekiciliğin yeniden inşasında belirleyici hale geliyor. Bu da afet sonrası toparlanma politikalarının demografik farklılaşmaları dikkate alan daha hedefli araçlarla desteklenmesi gerektiğinin altını çiziyor.**

Tablo 4. Yaş Gruplarına Göre İller Arası Göçün Nedenleri (2025, Yaş Grubunun Kendi İçinde Yüzde Dağılımı)

Göç Nedenleri	15 yaş altı	15-29	30-49	50-64	65+
Aile Yanına/Memlekete Geri Dönme	4,6	2,0	3,8	6,4	6,8
Bilinmeyen	2,2	10,1	3,7	3,9	4,0
Daha İyi Konut Ve Yaşam Koşulları	17,6	11,6	26,7	39,5	55,4
Diğer	3,4	0,8	1,8	2,9	2,5
Eğitim	0,6	35,1	0,9	0,0	0,0
Emeklilik	0,0	0,0	0,5	3,5	1,3
Ev Alınması	2,4	0,7	3,2	7,2	6,8
Hane/Aile Fertlerinden Birine Bağımlı Göç	68,9	10,3	17,8	19,4	14,6
İşe Başlamak/İş Bulmak	0,0	12,9	9,8	5,8	0,3
Medeni Durum Değişikliği/Ailevi Nedenler	0,0	7,3	6,8	2,8	1,6
Sağlık/Bakım	0,3	0,1	0,3	1,2	6,6
Tayin/İş Değişikliği	0,0	9,1	24,6	7,3	0,1

Kaynak: TÜİK, TSKB Ekonomik Araştırmalar

Not: Her yaş grubunda öne çıkan neden yeşil ile işaretlenmiştir.

Bu veriler aynı zamanda yatırım kararları açısından da önemli sonuçlar doğuruyor. Firmaların ihtiyaç duyduğu insan kaynağının bölgede bulunabilir olması, istihdam olanaklarının yanı sıra insanların o bölgede yaşamayı tercih etmesine / tercih etmelerini sağlayacak koşulların var olmasına da bağlı. Dolayısıyla bu durum, fiziksel yeniden yapılanma ile sosyal toparlanmanın niteliğinin birbirinden bağımsız süreçler olmadığına işaret ediyor.

Saha ziyaretlerinde yaptığımız görüşmeler de bu verilerin işaret ettiği tabloyu önemli ölçüde destekliyor. Kamu kurumları, özel sektör temsilcileri ve akademisyenlerle yapılan görüşmelerde, özellikle nitelikli iş gücünün bölgede kalıp kalmayacağına ilişkin kaygıların geleceğe ilişkin stratejik kararlarda önemli bir rol oynadığı görülüyor. İzleyen bölümde bu saha bulgularını ele alıyoruz.

Saha Bulguları Ne Anlatıyor?

Önceki bölümlerdeki analizler değerlendirildiğinde deprem bölgesinde toparlanmanın önemli ölçüde ilerlediği görülüyor. Üretim faaliyetleri canlanıyor, istihdamda kayıplar telafi ediliyor ve işletme sayıları artıyor. Buna karşılık ihracat ve göç dinamikleri, bu toparlanmanın bölgesel çekiciliği henüz aynı ölçüde yeniden kuramadığına işaret ediyor. Saha ziyaretleri ise bu ayrışmanın arkasındaki dinamikleri ve bölgenin önündeki dönüşüm fırsatları ile kısıtlarını anlamaya imkân tanıyor.

Görüşmeler, toparlanmanın farklı illerde farklı hızlarda ilerlediğini; bir yandan fiziksel yeniden yapılanmada yol alınırken, bir yandan deprem öncesindeki yaşamın olağan akışının yeniden tesis edilmesi için hala önemli bir mesafe bulunduğunu gösterdi. Bu açıdan bakıldığında yaşam koşulları, sosyal bağlar ve insan kaynağı açısından daha karmaşık ve uzun vadeli bir yeniden yapılanma sürecinin devam ettiği görülüyor. Bununla birlikte, saha gözlemleri bölgede bu dönüşümü destekleyebilecek kayda değer bir kapasitenin bulunduğu dair sinyaller de veriyor. İşletmelerin yatırımlarını sürdürme iradesi, yeni üretim alanlarına yönelik girişimler ve yerel aktörler arasındaki iş birlikleri bölgenin daha iyiye doğru yeniden yapılanması açısından umut verici örnekler sunuyor. Ancak bu örneklerin bölge geneline yayılan bir yapısal dönüşüm ivmesi oluşturduğunu söylemek için henüz erken. Bu nedenle sahada gözlemlenen olumlu örneklerin istisnai uygulamalar olarak kalmaması, ölçeklenerek bölge geneline yayılması ve böylece kalıcı bir toparlanma için kaldıraç etkisi yaratması kritik önem taşıyor. Bu sağlanabildiği ölçüde, toparlanma süreci mevcut kapasitenin yeniden kurulmasıyla sınırlı kalmayabilir ve daha yüksek katma değerli bir ekonomik yapıya geçiş için bir fırsata dönüşebilir.

Aşağıda ele alınan üç tema, afet sonrası toparlanmanın sadece kayıpların telafisi ve mevcut kapasitenin yeniden kurulması anlamına gelmediğini; sosyal bağların güçlendirilmesi, üretim ekosisteminin dönüşümü ve insan kaynağının geliştirilmesi yoluyla bölgenin daha güçlü bir kalkınma patikasına yönelme potansiyeli taşıdığını ortaya koyuyor.

Toparlanmanın Sosyal Zemini

Saha bulgularında en belirgin temalardan biri, deprem sonrasında toplumsal ilişkilerde ve gündelik yaşam pratiklerinde yaşanan dönüşümdü. Özellikle deprem sonrasında yaşanan zorunlu göçler, aile yapılarında, gündelik dayanışma ağlarında ve kent içi sosyal ilişkilerde önemli kırılmalar yaratmış durumda. Görüşmeler, bu kırılmaların bireylerin sosyal yaşamlarının yanında, geri dönüş kararlarını ve bölgede kalma eğilimlerini de etkilediğine işaret ediyor.

Özellikle konutların fiziksel olarak yeniden üretilmesi ile yaşamın yeniden kurulması arasındaki fark bu noktada belirginleşiyor. Yeni yerleşim alanlarının kent merkezlerinden ve mevcut sosyal ağlardan uzak biçimde konumlanması, geri dönüş kararlarını zorlaştırabiliyor. Bu durum, toparlanmanın konut arzının ötesinde; gündelik yaşamın yeniden örgütlenmesi ve sosyal bağların yeniden kurulabilmesi üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini gösteriyor. Benzer şekilde, altyapının onarılması ve/veya yeniden yapılması ihtiyacı da bölgede bazı illerde daha belirgin olacak şekilde yaşam kalitesi belirsizlikleri yaratıyor. Bu ise ekonomik yeniden yapılanmayı destekleyecek sosyal sermaye oluşumunu sınırlandırabiliyor.

Bu bulgular, göç verilerinde gözlenen dönüşümle de örtüşüyor. İlk aşamada güvenlik ve barınma ihtiyacıyla şekillenen hareketlilik, zaman içinde eğitim, aile bağları ve yaşam koşulları gibi daha yapısal unsurlara dayanıyor. Bu da bölgesel çekiciliğin ekonomik boyutunun yanında güçlü bir sosyal boyut da taşıdığını gösteriyor. Dolayısıyla fiziksel yeniden yapılanma bakımından önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, bölgede yaşamın yeniden kurulması ve sosyal bağların yeniden güçlendirilmesi süreci henüz tamamlanmış değil. **Toparlanmanın kalıcı hale gelmesi, insanların yalnızca güvenli konutlara değil; aidiyet hissedebilecekleri, sosyal ilişkilerini sürdürebilecekleri ve geleceklerini bölgede kurabilecekleri yaşam alanlarına erişebilmesine bağlı olacak.** Bu çerçevede sosyal sermayenin yeniden güçlenmesi, afet sonrası toparlanmanın ekonomik ve toplumsal boyutlarının birbirini destekleyebilmesi açısından temel unsurlardan biri olarak öne çıkıyor.

Yeni Üretim Ekosistemleri ve Dönüşüm Kapasitesi

Saha ziyaretlerinde dikkat çeken ikinci tema, bazı illerde yeniden yapılanmanın kaybedilen üretim kapasitesini telafi etmenin yanı sıra, daha yüksek katma değerli sektörlerle geçiş için bir fırsat olarak görülmeye başlanmasıydı. Bu eğilim özellikle Kahramanmaraş'ta daha görünür hale geliyor. Tekstil sektöründeki küresel rekabet baskısı ve artan maliyetler nedeniyle deprem öncesinde başlayan ekonomik çeşitlenme arayışları, deprem sonrasında yeni sektörler etrafında daha somut biçimde yeniden tanımlanıyor. Savunma ve havacılık sanayi bu dönüşümün en dikkat çekici örneklerinden biri olarak öne çıkıyor.

Bu süreçte Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası ve Türk Havacılık ve Uzay Sanayii (TUSAŞ) ortaklığında kurulan Kahramanmaraş Uzay Havacılık A.Ş., dışarıdan sermaye çekmenin yanı sıra, yerel kurumsal kapasitenin de harekete geçmeye başladığını gösteriyor⁹. TUSAŞ'ın kentte planladığı yatırım için ayrılan alanın etrafında havacılık ve uzay alanında faaliyet gösterecek yeni firmaların kümelmesine imkân verecek bir üretim alanı tasarlanması, bu girişimin tekil bir yatırımın ötesinde bir üretim ekosistemi yaratma hedefi taşıdığını düşündürüyor.

Bu örneğin dikkat çekici bir diğer yanı, kentin mevcut sanayi kapasitesiyle kurduğu ilişki. Özellikle metal mutfak eşyaları sektöründe mevcut olan kalıpcılık ve CNC (bilgisayar destekli sayısal kontrol) operatörlüğü gibi teknik becerilerin havacılık sanayinin ihtiyaç duyduğu bazı yetkinliklerle kesişmesi, sektörler arası bilgi yayılımı (knowledge spillover) açısından önemli bir fırsat sunuyor. Bu tür kesişimler, yeni yatırımların mevcut sanayi tabanının teknolojik kapasitesini dönüştürme potansiyeline de sahip olduğunu gösteriyor.

Ancak saha görüşmelerinden edinilen izlenimlere göre özellikle nitelikli mühendis ve teknik personelin bölgeye çekilmesi ve bölgede tutulması önemli bir sorun alanı olarak öne çıkıyor. Bu nedenle Airbus ve TUSAŞ iş birliğiyle Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi bünyesinde kurulan Havacılık Meslek Yüksekokulu¹⁰ önemli bir örnek teşkil ediyor. Bu girişim, insan kaynağını yatırım sonrasında piyasadan temin etmeye değil; yatırımın ihtiyaç duyduğu becerileri yerelde üretmeye dayalı daha uzun vadeli bir yaklaşımı temsil ediyor.

Bu açıdan Kahramanmaraş örneği, afet sonrası toparlanmada bölgesel çekiciliğin kurumsal koordinasyon, sektörel dönüşüm ve nitelikli iş gücüne yönelik eş zamanlı yatırımlarla yeniden üretilebileceğini gösteriyor.

⁹<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/kahramanmarasta-kurulan-savunma-sanayi-sirketine-ortaklik-icin-168-basvuru-yapildi/3211049>

¹⁰<https://www.istiklal.edu.tr/tusasmyo>

İnsan Kaynağını Yerinde İnşa Etmek

Saha ziyaretlerinde öne çıkan üçüncü tema, nitelikli iş gücü kısıtlarının bazı firmalar tarafından pasif bir engel olarak değil, aktif biçimde yönetilmesi gereken bir kapasite problemi olarak ele alınmasıydı. Özellikle yüksek teknoloji ve yoğun regülasyon gerektiren sektörlerde faaliyet gösteren firmalar, ihtiyaç duydukları insan kaynağını dışarıdan çekmenin sınırlı olduğu koşullarda, bu kapasiteyi firma içinde geliştirmeye yöneliyor. Bu durum, beşerî sermayeyi piyasadan hazır biçimde temin edilen bir girdi olmaktan ziyade, zaman içinde inşa edilen stratejik bir üretim kapasitesi olarak ele alınmasına işaret ediyor.

Bu modelin temel unsurları arasında çekirdek kadroların uzun vadeli korunması, bilginin kurumsal hafıza üzerinden aktarılması, firma içi akademiler ve uzun süreli eğitim mekanizmaları yer alıyor. Bazı alanlarda dış uzmanlık ve uluslararası danışmanlık desteğinin de bu sürece eşlik ettiği görülüyor. Bu yapı, bilginin bireysel beceri düzeyinde kalmayıp kurumsallaşmasına ve üretim kapasitesinin kalıcı bir parçası haline gelmesine imkân veriyor.

Gözlemlediğimiz bu proaktif yaklaşım beşerî sermaye literatüründe de karşılık buluyor. Bilgi, beceri ve deneyim; fiziksel sermaye gibi yatırım yapılabilen ve üretkenliği artıran beşerî sermaye varlıkları arasında yer alıyor. Becker (1994), beşerî sermaye birikiminin örgün eğitimle sınırlı kalmadığını; iş başında eğitim, deneyim ve diğer “okul sonrası yatırımlar” (postschool investments) yoluyla çalışma hayatı boyunca devam ettiğini ortaya koyuyor. Bu bakış açısıyla, firma içi eğitim faaliyetleri yalnızca kısa vadeli iş gücü ihtiyacını karşılamaya yönelik bir uygulama değil, işletmenin uzun vadeli üretim kapasitesini güçlendiren stratejik bir yatırım niteliği taşıyor. Becker’ın geliştirdiği genel ve özel eğitim ayrımı da bu yatırımın mantığını açıklıyor. Genel eğitim, çalışanın farklı işlerde de kullanabileceği becerileri geliştirirken, firmaya özgü beceriler kazandıran özel eğitim hem çalışan hem de işveren açısından karşılıklı bir yatırım ilişkisi oluşturuyor. Bu durum, nitelikli iş gücünün işletmede kalmasını teşvik eden başlıca unsurlardan biri olarak öne çıkıyor.

Bu firma yaklaşımları, Dünya Bankası’nın beşerî sermayenin sadece okul sıralarında üretilmediği, aksine yaklaşık yarısının bizzat iş yerinde kazanıldığına dair küresel tespitiyle de tam bir uyum gösteriyor (Dünya Bankası, 2026). Sahada karşılaştığımız örneklerdeki gibi uzman etkileşimi ve ileri teknolojiye doğrudan temas yoluyla gerçekleşen yaparak öğrenme süreçleri, iş yerini statik bir üretim alanı olmaktan çıkarıp gerçek bir “öğrenme motoruna” (engine of learning) dönüştürüyor. Dünya Bankası bu kavramı, iş ortamının sadece mevcut yetkinliklerin kullanıldığı bir son durak değil, bizzat yeni becerilerin üretildiği ve çalışanların yetkinliklerini her gün geliştirdiği dinamik bir merkez olması

gerektiğini vurgulamak için kullanıyor. Bu model, özellikle gelişmekte olan bölgelerde çalışanların kendini geliştiremediği işlerde takılıp kalmasına yol açan düşük öğrenme potansiyeli riskini bertaraf ederek, teknolojinin ve becerinin birbirini beslediği bir zemin hazırlıyor.

Bu örneğin deprem bölgesinin yeniden ve daha iyi bir şekilde yapılanması için sunduğu en kritik ders, yer değiştirmeyi sadece fiziksel sermaye transferi olarak değil, yerel bir kapasite inşası stratejisi olarak görmemiz gerektiğini teyit etmesi. Bölgeye yönelik yüksek teknoloji yatırımlarında en büyük endişe kaynağı olan nitelikli iş gücü eksikliği, firmaların kendi insan kaynağını yerinde yetiştirdiği kurumsal yapılar ve akademi modelleriyle bir engel olmaktan çıkıyor. Bölgeye yapılan yatırımlar başarılı olduğunda, zamanla nitelikli işlerin yüksek beceriyi, yüksek becerinin ise daha kaliteli işleri tetiklediği bir “kendini besleyen olumlu döngü” (virtuous cycle) başlatıyor. Dünya Bankası bu döngüyü şöyle tanımlıyor: Yeni firmalar kurulup büyüdükçe nitelikli iş gücüne talep artıyor, maaşlar yükseliyor, eğitime daha çok yatırım yapılıyor; bu kazanımlar da insanları kendi gelişimlerine yatırım yapmaya teşvik ederek gelecek nesillerin beşerî sermaye seviyesini yukarı çekiyor. Bu döngü sayesinde beşerî sermayenin bölgede kalıcı hale gelmesi ve afet sonrası toparlanma sürecinde yerel ekonominin sürekli gelişen, kendi kendini besleyen canlı bir yapıya kavuşması mümkün hale gelebiliyor.

Bu üç tema birlikte değerlendirildiğinde deprem sonrası toparlanmanın başarısının yalnızca fiziksel sermayenin yeniden inşasına değil, bu sermayeyi taşıyacak sosyal bağların, yaşam koşullarının ve insan kaynağının yeniden üretilebilmesine bağlı olduğu görülüyor. Saha örnekleri, sosyal ve beşerî kapasitenin yeni yatırımlar için her zaman ön koşul olmayabileceğine, bazı durumlarda yatırım süreciyle birlikte gelişebilen bir unsur olabileceğine işaret ediyor. Stratejik yatırımlar, ihtiyaç duydukları insan kaynağını ve kurumsal iş birliklerini oluştururken, aynı zamanda kentin yaşam koşullarını ve üretim ekosistemini güçlendiren bir dönüşümü tetikleyebilecek potansiyel de taşıyor. Bu açıdan bölgenin önümüzdeki dönemdeki kalkınma patikasını belirleyecek temel unsur, sosyal ve ekonomik kapasitenin hangi ölçüde güçlendirilebildiği kadar, bu tür örneklerin ne ölçüde yaygınlaştırılabildiği olacak.

Son Söz

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş, 20 Şubat 2023 tarihinde ise Hatay merkezli meydana gelen depremler; etkilediği coğrafi alan, yol açtığı can kayıpları, yıkımın boyutu ve ekonomik sonuçları itibarıyla ülke tarihimizin en büyük afetlerinden biri olarak kayıtlara geçti. Yaklaşık 120 bin kilometrekarelik bir alanda 14 milyondan fazla insanı doğrudan etkileyen depremler, on binlerce can kaybına ve yaralanmaya, yüz binlerce yapının ağır hasar görmesine veya yıkılmasına neden olurken, Türkiye ekonomisi üzerinde de çok büyük ölçekte bir maliyet oluşturdu (SBB, 2026).

Geçen üç yılı aşkın sürede deprem bölgesinde yeniden yapılanma süreci önemli ölçüde ilerleme kaydetti. Konut üretimi hız kazandı, altyapı yatırımları devreye alındı, sanayi tesisleri yeniden faaliyete geçti ve ekonomik destek mekanizmaları yoluyla üretim kapasitesinin korunmasına yönelik önemli adımlar atıldı.

Buna karşılık bu raporun bulguları, toparlanmanın yalnızca fiziksel yeniden inşa ile ölçülemeyeceğinin altını çiziyor. Üretim ve istihdam göstergeleri ekonominin yeniden inşa faaliyetlerinin desteğiyle canlandığını gösterirken, ihracat verileri bölgenin Türkiye ekonomisi içindeki göreceli ağırlığının henüz tam olarak geri kazanılamadığına işaret ediyor. Göç verileri ise deprem sonrası nüfus hareketlerinin salt ekonomik gerekçeler değil aile bağları, yaşam koşulları ve eğitim gibi daha yapısal unsurlar etrafında şekillendiğini ortaya koyuyor.

Afet sonrası toparlanmayı değerlendirirken sadece deprem öncesi üretim kapasitesine ne ölçüde yaklaşıldığına değil bölgenin daha yüksek katma değerli bir üretim yapısına geçiş potansiyeline de odaklanmak gerekiyor. Bu perspektif, yatırımların ve beşeri sermayenin nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerden bölge illerine yönelmesini (yer değiştirmesini) ve mevcut yatırımların kalıcılığını, yeniden yapılanmanın önemli bileşenleri olarak ele almayı gerektiriyor. Buradan hareketle **afet sonrası toparlanmanın yeni eşiğini, yeniden inşa edilen fiziksel sermayenin kalıcı ekonomik değere dönüşmesini sağlayacak insan kaynağı, sosyal bağlar ve yaşam koşullarının yeniden ve daha iyi üretilebilmesi olarak tarif etmek gerekiyor.**

Saha gözlemleri bu çerçeveyi destekliyor. Görüşmeler, bölgede yatırım kararlarının yalnızca finansman ve teşvik mekanizmalarıyla değil; nitelikli iş gücüne erişim, yaşam kalitesi, eğitim altyapısı ve sosyal çevrenin niteliğiyle birlikte şekillendiğini gösteriyor. Bazı bölgelerde sosyal bağlardaki çözümler geri dönüşleri zorlaştırırken, bazı bölgelerde uzun süreli yeniden inşa sürecinin yarattığı belirsizlik ekonomik ve sosyal istikrarı baskılıyor.

Buna karşılık yeni üretim ekosistemleri oluşturma ve insan kaynağını yerinde geliştirmeye dönük girişimler, bu zorlukların aşılabileceğine ve bölgenin daha yüksek katma değerli bir üretim yapısına geçiş için kapasite geliştirebileceğine ilişkin önemli işaretler sunuyor.

Bu bulgular ışığında, afet sonrasında kalıcı toparlanma için üç temel politika alanı öne çıkıyor:

Birincisi, yeniden yapılanma politikalarının fiziksel altyapının yanı sıra yaşam altyapısına da odaklanması gerekiyor. Konut üretimi kadar eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, kültürel alanlar ve gündelik yaşamı destekleyen kamusal altyapılar da geri dönüş ve bölgede kalma kararları açısından belirleyici hale geliyor.

İkincisi, bölgesel kalkınma politikalarının insan kaynağının yerelde güçlendirilmesini daha stratejik bir şekilde ele alması önem taşıyor. Mesleki eğitim, firma içi öğrenme mekanizmaları, üniversite-sanayi iş birlikleri ve kurumsal bilgi aktarımını destekleyen modeller, afet sonrası üretim kapasitesinin devamlılığı açısından kritik öneme sahip.

Üçüncüsü, yeni yatırımların bölgesel ekosistem yaratma kapasitesinin daha güçlü bir biçimde gözetilmesi gerekiyor. Tekil yatırım kararlarının ötesinde, yatırımların tedarik zincirleri, yan sanayi bağlantıları, bilgi yayılımı, yerel beceri dönüşümü ve üretimi destekleyen hizmetlerin gelişimi üzerindeki etkilerine odaklanmak, bölgenin uzun vadeli rekabet gücünü artırabilir.

Afet sonrası toparlanma, kaybedilenin yerine konmasının ötesinde bölgenin gelecekte nasıl bir ekonomik ve toplumsal yapı üzerine inşa edileceğine ilişkin stratejik bir tercih alanı sunuyor. Bu tercihlerin başarısı ise büyük ölçüde fiziksel yeniden inşa ile sosyal ve beşerî kapasite inşasının ne ölçüde birlikte ele alınabildiğine bağlı olacak. Ayrıca, yeni yatırımların bölgeye yönelmesini ve bu yatırımların ekosistem oluşturmalarını sağlayacak koşulların geliştirilmesi, bölgenin daha yüksek katma değerli bir üretim yapısına doğru yeniden yapılanmasının temel unsurlarından biri olacak. Bu süreçte yatırımların yalnızca mevcut kapasiteyi geri getiren değil; tedarik ilişkileri, bilgi birikimi ve insan kaynağı üzerinden yeni bir ekonomik dönüşümü destekleyen bir niteliğe sahip olması önemli.

TSKB Ekonomik Araştırmalar olarak afet serimiz boyunca vurguladığımız temel nokta da bu: Afetlerin etkileri yalnızca yıkım anıyla sınırlı değil; toparlanmanın niteliği, kalkınmanın yönünü uzun yıllar boyunca şekillendirmeye devam ediyor. Bu nedenle afet sonrası dönem, yalnızca kayıpların telafi edildiği bir yeniden inşa süreci olarak değil; bölgenin gelecekteki üretim yapısının, yaşam kalitesinin ve insan kaynağı kapasitesinin yeniden şekillendirildiği bir kalkınma dönemi olarak ele alınmalı. Afet sonrası kalkınma politikaları sadece bugünün ihtiyaçlarına değil geleceğin üretim ve yaşam kapasitesine de odaklanmalı.

Kaynakça

- Akyıldız, Ş. (2025). [*Sanayi Yatırımlarının Yer Değiştirmesi*](#), TSKB Ekonomik Araştırmalar
- Aldrich, D.P. (2010). [*Fixing Recovery: Social Capital in Post-Crisis Resilience*](#), Purdue University
- Arauzo-Carod ve diğerleri (2008). [*Empirical Studies in Industrial Location: An Assessment of their Methods and Results*](#), Universitat Rovira i Virgili Working Papers
- Avcıoğlu, C. (2025). [*Geleceği Ayağa Kaldırmak: Deprem Bölgesinde Sosyal Dönüşüm İçin İnsan Odaklı Bir Atılım*](#), TSKB Ekonomik Araştırmalar
- Becker, Gary (1994). [*Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*](#)
- Dünya Bankası (2026). [*Building Human Capital Where It Matters: Homes, Neighborhoods, and Workplaces*](#)
- OECD (2021). [*Implications of Remote Working Adoption on Place Based Policies: A Focus on G7 Countries*](#), OECD Regional Development Studies
- OECD (2023). [*The Territorial Impact of the Earthquakes in Türkiye*](#), OECD Regional Development Papers
- Sağiroğlu, A. Z., Ünsal, R., Özenci, F. (2023). [*Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri Durum Değerlendirme Raporu*](#). AYBÜ-GPM Rapor Serisi-15. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜ-GPM).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). [*2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*](#)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2026). [*Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Yeniden İmar ve Gelişme Raporu*](#)
- Tur, F. (2024). [*Virgül: Deprem Yılı Tek Bir Yıl Değildir*](#), TSKB Ekonomik Araştırmalar
- Ünüvar, B. (2023). [*Deprem Sonrası Dönemi Düşünmek: Kurulacaklar, Kurtarılacaklar, Korunacaklar*](#), TSKB Ekonomik Araştırmalar

Ekonomik Araştırmalar
ekonomikarastirmalar@tskb.com.tr

Meclisi Mebusan Caddesi No. 81
Fındıklı İstanbul 34427, Türkiye
T: +90 (212) 334 50 41 F: +90 (212) 334 52 34

TSKB Ekonomik Araştırmalar ürünlerine ulaşmak için aşağıdaki karekodu kullanabilirsiniz:

Dr. Burcu Ünüvar, SCR

Direktör
Başekonomist

unuvarb@tskb.com.tr

Dr. Feridun Tur, SCR

Ekonomik Araştırmalar Müdürü

turf@tskb.com.tr

Can Hakyemez

Ekip Lideri
Enerji ve Kaynak Araştırmaları

hakyemecz@tskb.com.tr

Dr. Buket Alkan

Ekip Lideri
Kalkınma Ekonomisi

alkanb@tskb.com.tr

şenay Akyıldız

Kıdemli Yönetici
Kalkınma Ekonomisi

akyildizs@tskb.com.tr

Cem Avcioğlu, SCR

Yönetici
Kalkınma Ekonomisi

avciogluc@tskb.com.tr

Dr. Emre Aylar

Yönetici
Makroekonomi ve Finansal Piyasalar

aylare@tskb.com.tr

Onur Salttürk, CFA

Yönetici
Makroekonomi ve Finansal Piyasalar

saltturko@tskb.com.tr

Dr. Barış Güven

Yönetici Yardımcısı
Kalkınma Ekonomisi

guvenb@tskb.com.tr

Başak Toprakcı, SCR, CCI

Uzman
Kalkınma Ekonomisi

toprakcib@tskb.com.tr

Ezgi İpek Koçlu

Uzman
Enerji ve Kaynak Araştırmaları

ipeke@tskb.com.tr

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
www.tskb.com.tr

T: +90 212 334 50 50 F: +90 212 334 52 34

E: info@tskb.com.tr